Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Jacques Brosse

DE CE NE NAȘTEM?

ȘI ALTE ÎNTREBĂRI IMPERTINENTE

Traducere din limba franceză

Nicolae Constantinescu

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Cuprins

I. Am dorit să venim pe lume? 5
II. Ce este viaţa?..... 12
III. Trebuie să ne fie frică de moarte? 23
IV. Putem domina natura? 32
V. Să fie omul un animal ca toate celelalte? 44
VI. E spiritul nemuritor?..... 54
VII. Cine este celălalt din mine? 61
VIII. Dumnezeu este personal sau impersonal? 71
IX. Suntem cu adevărat liberi?..... 82
X. Artistul serveşte la ceva? 88
XI. E posibil să nu te gândeşti la nimic? 101
Postfaţă 108

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

I.

Am dorit să venim pe lume?

De ce ne naştem? Ce ne-a făcut să existăm acum? Să ne putem pune acum această întrebare? Numai un copil, pentru că vrea cu orice preț să ştie totul, poate să-şi pună o astfel de întrebare şi, nefiind în stare să-şi răspundă, o pune unui adult, care trebuie neapărat să ştie, dar adultul îl trimite la plimbare: „Vei şti când vei fi mare!" Sau îi răspunde că Dumnezeu l-a făcut să se nască, în timp ce copilul ştie bine că s-a născut din părinții lui. Aşadar, există întrebări care nu trebuie puse; el nu o va mai pune niciodată pe aceasta şi, mai târziu, va fi ca şi cum n-ar fi pus-o niciodată.

Dar să presupunem că, într-o zi, copilul întâlneşte pe cineva şi simte că poate să-i pună întrebarea. Ca acel băiețel care a ajuns în fața unui bătrân cabalist şi i s-a părut simpatic. La întrebarea lui, acesta a răspuns foarte amabil:

– Cândva, mai înainte să te fi născut, erai fără trup, ca o dorință de a fi.

– Ce este o dorință de a fi?

– Vei vedea... Erai tu, dar fără mâini, fără picioare, fără cap, fără gură, ochi şi urechi, fără corp. Ca să fii aici în lume, aveai nevoie de un corp. Doreai viața pe care o trăieşti aici, în acest moment, şi doreai un corp, şi voiai să devii un copil, şi voiai să creşti. Ai dorit un tată şi o mamă, să întâlneşti mulți alți copii, să mănânci înghețată de ciocolată. Atunci ai venit pe lume.

Când am citit această poveste adevărată, relatată de discipolul acestui maestru, Patrick Lévy, în frumoasa lui carte *Cabalistul*, am izbucnit în râs şi am spus:

– Ăsta era răspunsul pe care aş fi dorit să-l primesc când eram mic şi cred că l-aş fi înțeles.

Apoi mi-a venit în minte că răspunsul îl întâlnisem, dar sub o cu totul altă formă, în alt context. Nu a trebuit să caut prea mult. Era vorba de „fața originară", de cea pe care o

aveam „înaintea naşterii părinţilor noştri", adică înainte de a fi reunite condiţiile încarnării noastre, ceea ce, pentru profani, nu înseamnă pur şi simplu nimic. Ar fi intervenit atunci ceea ce cabalistul numeşte o „dorinţă de a fi", şi aşa a început totul.

Pentru a fi mai precis, aş spune că ar trebui să vorbim mai curând de dorinţa de a exista decât de dorinţa de a fi. A fi şi a exista sunt noţiuni care se exclud una pe cealaltă. *Ex-sistere*, în latină, vine de la *ex-* („în afară de") şi *sistere* („a fi plasat", „a se plasa"). Aşadar, a exista este „a te plasa în afara a", „a ieşi din"... Dar din ce, dacă nu din fiinţă? Ceea ce este tocmai naşterea. Dar *ex-sistere* mai înseamnă şi „a te manifesta, a se arăta". Prin urmare, este vorba despre un demers voluntar, o hotărâre pe care am luat-o, o alegere pe care am făcut-o. Am dorit să ieşim din fiinţă ca să ne arătăm independenţi de ea, separaţi de ea, deveniţi autonomi, stăpâni pe noi înşine, iniţiativă de orgoliu şi de dorinţă. Dar dacă această dorinţă de a exista este anterioară naşterii, cine să fi avut-o? Se poate răspunde la o astfel de întrebare?

Cândva, un om a crezut că poate s-o facă; un înţelept indian pe nume Shakyamuni. În cursul iluminării sale, cel care a devenit Buddha, cuvânt care înseamnă „Iluminatul", a descoperit sau şi-a amintit că a avut această dorinţă. Când a început să-şi susţină învăţătura, Shakyamuni a descris-o în mod detaliat şi precis. Cel care se numea la început Siddharta Gautama fusese şi el un copil curios, care îşi pusese această întrebare şi nu crezuse în răspunsurile pe care le primea, numai că el nu a renunţat, a încercat să găsească singur răspunsul.

În cele din urmă, pentru Buddha, ca şi pentru cabalistul nostru, venirea pe lume s-a născut din dorinţa de a exista – el nu spune de a fi – şi de a deveni. Citez textul sutrei: „Ce este naşterea dacă nu venirea la existenţă, dorinţa de a evolua. Fără dorinţa de a evolua, nu va fi naştere. Dar ce este dorinţa de a evolua dacă nu ataşamentul, dorinţa de a avea o existenţă, care rezultă din setea de existenţă?"

Învăţătura spune că această dorinţă, această sete provin ele însele dintr-o falsă estimare a situaţiei şi a consecinţelor sale, aşadar, din ignoranţă. Ignoranţa este elementul fondator, punctul de plecare a oricărei înlănţuiri care duce la naştere, apoi la consecinţele sale inevitabile: bătrâneţea şi moartea.

Dar se cuvine să definim în mod corect ignoranţa. În învăţătura budistă, ignoranţa nu este absenţa cunoaşterii, ci

prezenţa unei cunoaşteri înşelătoare, provenită din orbirea noastră, care se ataşează de aparenţe, considerându-le singura realitate şi crezându-se, în consecinţă, realistă.

În mod ciudat, găsim idei comparabile în *Phaidon* al lui Platon, ultimul dialog pe care Socrate l-a avut cu discipolii săi, exact înainte de a bea cucuta. În faţa propriei morţi, el expune şi demonstrează ceea ce ştie despre nemurirea sufletului. Pentru el, nu există nici un fel de îndoială: sufletul preexistă încarnării sale. Primul argument al lui Socrate este „reminiscenţa": „Cei despre care citim că se instruiesc nu fac decât să-şi reamintească; situaţie în care instruirea nu ar fi decât o reminiscenţă..." De unde se poate trage concluzia că „sufletele existau anterior existenţei lor într-o formă umană, separate de trupuri şi având o gândire", şi că, deoarece lucrurile stau astfel, nu numai că ne reamintim, ci şi retrăim, prinşi încă o dată „în ciclul rotirilor sufletelor care mor şi retrăiesc", adică în ceea ce budismul numeşte *samsara*. Această convergenţă este uimitoare. Dar mai e ceva. Socrate, în sprijinul demonstraţiei nemuririi sufletului, invocă faptul că este necompus, în timp ce corpul, fiind compus, este destinat descompunerii.

Cum să nu facem o paralelă cu ce spunea Buddha: „Există, o, călugări, ceea ce nu s-a născut, ceea ce nu este supus evoluţiei, ceea ce nu a fost făcut, ceea ce nu este compus. Dacă n-ar exista, o, călugări, nenăscutul, neevoluatul, nefăcutul, necompusul, nu ar exista nici un mijloc de a scăpa de naştere, de evoluat, de făcut, de compus. Dar, pentru că există un nenăscut, neevoluat, nefăcut, necompus, din această cauză se poate scăpa de născut, evoluat, făcut, compus".

Dar Buddha merge mai departe decât Socrate. Pentru el, nu numai trupul e compus, ci şi sufletul, care este *an-atman*, „non-eu", prin urmare, destinat şi el distrugerii. „Nenăscutul", „necompusul" nu este sufletul personal şi nepermanent, ci Spiritul care este impersonal, care nici nu se naşte, nici nu moare, cu alte cuvinte, „faţa originară" sau „natura lui Buddha". Socrate credea în supravieţuirea a ceea ce el numea *psyché*, „sufletul". Care era după părerea lui destinul acestuia după moartea corpului? Depinde de purificarea lui. Şi aici trebuie să cităm pasajul din *Phaidon*: „Să presupunem că sufletul care părăseşte trupul este pur; nu duce nimic după sine din ce este al lui, deoarece nu s-a însoţit cu el de bunăvoie în cursul vieţii şi, evitându-l, a reuşit să se reculeagă în sine, dominat permanent de această preocupare. Astfel, se poate spune că e vorba chiar despre sensul filosofiei, adică pregătirea

pentru a muri fără greutate. Oare nu se poate spune că un astfel de comportament este o pregătire pentru moarte? După moarte, sufletul purificat se duce spre ceea ce este asemenea lui, spre ce este invizibil, spre ceea ce este divin, nemuritor şi înţelept. În acel loc îl aşteaptă fericirea, pentru că acolo nu mai ştie de rătăciri, nesăbuinţe, spaime, pasiuni sălbatice şi, după cum se spune despre cei care au primit iniţierea, el îşi petrece restul timpului alături de zei". Pentru Socrate, viaţa trebuie să fie o pregătire pentru moarte: „Oare nu ar fi (...) un lucru ridicol ca un om, care s-a pregătit întreaga viaţă să-şi apropie cât mai mult posibil felul de viaţă de starea în care ajungem atunci când murim, să se supere apoi din pricina evenimentului când acesta se prezintă?"

Acest concept de viaţă pură este comun lui Socrate şi Buddha, dar amândoi consideră că această viaţă pură trebuie neapărat să fie însoţită de adevărata cunoaştere, nu de zadarnica ştiinţă predată în şcoli şi universităţi, ci aceea pe care am dobândit-o prin experienţă personală, îndeosebi prin meditaţie.

Este vorba de „cunoaşterea clară şi distinctă" invocată de Spinoza, care „nu are nevoie nici de vorbe auzite, nici de experienţa [ştiinţifică], nici de arta de a raţiona, deoarece, prin intuiţia lui clară, el [cel care gândeşte] îşi dă seama îndată de proporţionalitatea tuturor calculelor... Acest ultim [mod] nu imaginează, nici nu crede, ci vede lucrul însuşi, nu prin vreun alt lucru, ci prin el însuşi". A vedea lucrul în el însuşi înseamnă, în budism, a-l percepe în esenţa lui, dincolo de aparenţe, aşa cum este, independent de orice judecată pe care am putea s-o facem asupra lui. Spinoza definea astfel rezultatul unui asemenea de mod de a gândi: „Moartea este cu atât mai puţin dăunătoare cu cât spiritul are o mare cunoştinţă clară şi distinctă... În plus, deoarece din acest gen de cunoaştere se naşte cea mai mare satisfacţie posibilă, rezultă că spiritul omenesc poate să fie de o aşa natură încât ceea ce piere odată cu corpul să nu aibă nici o importanţă în comparaţie cu ceea ce subzistă".

Dar cine caută această cunoaştere adevărată? Un număr foarte mic de oameni. Platon şi Spinoza deplâng acest fapt, iar, înaintea lor, Buddha Shakyamuni: „Oamenii simt plăcere la satisfacerea dorinţei, se bucură de ea, se complac în agitaţie. Cunoaşterea fiind îndepărtată de ei, cum ar dori-o ei de vreme ce nu caută calmul şi nu vor să renunţe nici la ataşament, nici la pofte?"

Recunosc că investigaţia mea pare a se îndrepta în toate direcţiile, totuşi nu la întâmplare. O frază întâlnită în cursul lecturilor mele îmi aminteşte că altcineva a spus ceva asemănător sau cel puţin comparabil. Când ştiu despre cine e vorba, verific, pentru că, dacă citez acest nou autor, trebuie să-l citez exact, deoarece e posibil să-i fi deformat cuvintele în memoria mea.

Evident, ceea ce contează nu este prezentarea unui număr mare de referinţe, acumularea de cunoştinţe nu ar fi decât erudiţie, ci confirmarea sau infirmarea a ceea ce am crezut că am găsit eu însumi în meandrele meditaţiei mele cotidiene, deoarece, uneori, ceea ce am crezut că am descoperit mi s-a părut atât de ciudat, de neaşteptat, de descumpănitor, încât am ajuns să mă întreb dacă nu cumva numai eu gândesc asta, ceea ce ar fi neobrăzare, chiar schizofrenie. Atunci, consult cărţile pe care le am la îndemână dimineaţa, ca să-mi sprijin demersul, să mă bizui pe ghizi care par siguri, să-mi confrunt experienţa cu a lor, pentru a putea controla calitatea.

Aş mai adăuga că absenţa de metodă este ea însăşi o metodă, cea a pescarului cu undiţa. Aruncă momeala şi aşteaptă peştele să muşte. Ar putea aştepta mult timp, dar nu se poate să nu muşte, dacă e priceput şi a ales locul potrivit. În aşteptarea peştelui, stă liniştit, trage din pipă şi visează. Asta e! Închid paranteza!

Cuvintele lui Buddha Shakyamuni despre ataşament şi pofte la care ţin oamenii ne duc la ignoranţă şi la setea de a exista. Ignoranţa, în filosofia budistă, este o noţiune complexă. Ea are două componente, una înnăscută şi pasivă, orbirea care împiedică perceperea adevăratei naturi a fenomenelor; cealaltă activă, dinamică, creatoare şi imaginativă, care construieşte o realitate iluzorie.

Evident, tot ceea ce am expus până aici este doar ipotetic, iar aceste ipoteze nu trebuie încremenite într-o teză, imobilizate, ci trebuie să rămână libere şi deschise, acceptate doar „sub beneficiu de inventar", deoarece nimic nu trebuie să constituie un obstacol în faţa căutării, care este în sine interminabilă. Oare vom cunoaşte într-o zi adevărul, astăzi inaccesibil? Pentru a-l cunoaşte, ar trebui să părăsim propria condiţie, adică să fim morţi. Dar, după moarte, ne întrebăm, mai avem nevoie să gândim? Trebuie totuşi să adaug că aceste ipoteze îmi convin mai mult decât credinţa în învierea corpurilor. Să revii în acelaşi corp din care ai ieşit cu atâta greutate, ca un fluture din crisalidă, ce aberaţie!